

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ХУДОЖНІЙ ІНСТИТУТ

ВІСНИК

Закарпатського художнього інституту

Випуск 6

Збірник наукових праць

Ужгород
Закарпатський художній інститут
2015

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
TRANSCARPATHIAN INSTITUTE OF ARTS

The Newsletter

Transcarpathian Institute of Arts

№ 6

Bulletin of scientific and research works

Uzhhorod
Transcarpathian Institute of Arts
2015

—

Шостий випуск «Вісника Закарпатського художнього інституту» містить матеріали Міжнародних науково-практичних конференцій «Ерделівські читання» (Ужгород, 13-14 травня 2014 р.) і «Митець на тлі доби», присвяченої 200-літтю до дня пам'яті та 273-й річниці від дня народження визначного українського переписувача книг, мініатюриста, фольклориста, поета та громадсько-релігійного діяча Івана Югасевича Склярського (18 грудня 2014 р.); Всеукраїнської науково-практичної конференції «Митець воістину народний», присвяченої 100-річчю від дня народження Василя Свиди, що відбулася 25 листопада 2013 року. На конференціях дано науковий аналіз теоретичних і практичних досліджень у галузі образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, дизайну та мистецької освіти України, порушено проблему взаємовпливів культур європейських народів та впровадження художньої освіти в мистецьких закладах, а також вшановано видатних митців Закарпаття.

The sixth issue of «The Newsletter of Transcarpathian Institute of Arts» contains the materials of international scientific and practical conferences «Erdelyi's Lectures» (Uzhhorod, May 13-14, 2014) and «The artist on the background of the day» to commemorate the 200th anniversary of the day of memory and 273-anniversary of the birth of the prominent Ukrainian scribist of books, miniature painter, folklorist, poet and public-religious leader Ivan Yuhasevych-Skliarskyi (December 18, 2014); Ukrainian scientific-practical conference «a truly people's artist», dedicated to the 100th anniversary of Vasil Syda's birth, held on the 25th of November, 2013. The scientific analysis of theoretical and practical researches in the sphere of Fine and Decorative-Applied Arts, design and art education in Ukraine was given. The problem of mutual influence of the cultures of the European nations and the implementation of art education in artistic establishments and commemoration of the prominent artists of Transcarpathia were touched upon.

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Закарпатського художнього інституту
від 30 грудня 2014 р., протокол № 5*

*Published according to the decision of the scientific council
of Transcarpathian Institute of Arts
30 December 2014, protocol № 5*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Іван НЕБЕСНИК**, кандидат педагогічних наук, професор, ректор Закарпатського художнього інституту;
Микола МУШИНКА, академік Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор;
Володимир ВАСИЛЬЄВ, доктор культурології, професор Чуваського державного університету ім. І. М. Ульянова;
Микола ЯКОВЛЄВ, доктор технічних наук (технічна естетика), професор, головний вчений секретар Національної академії мистецтв України;
Михайло СТАНКЕВИЧ, доктор мистецтвознавства, професор, член-кореспондент Національної академії мистецтв України;
Федор ШАНДОР, академік Національної академії наук України, доктор філософських наук, професор;
Роман ЯЦІВ, кандидат мистецтвознавства, професор, проректор Львівської національної академії мистецтв;
Галина СТЕЛЬМАЩУК, доктор мистецтвознавства, професор Львівської національної академії мистецтв;
Михайло ТИВОДАР, доктор історичних наук, професор Ужгородського національного університету;
Сергій ФЕДАКА, доктор історичних наук, професор Ужгородського національного університету;
Іван ВОВКАНИЧ, доктор історичних наук, професор Ужгородського національного університету;
Михайло ПРИЙМИЧ, кандидат мистецтвознавства, доцент Закарпатського художнього інституту;
Одарка ДОЛГОШ, кандидат мистецтвознавства, Закарпатський художній інститут;
Аттіла КОПРИВА, кандидат мистецтвознавства, доцент Закарпатського художнього інституту;
Наталія РЕБРИК, кандидат філологічних наук, проректор Закарпатського художнього інституту.

EDITORIAL BOARD:

- Ivan NEBESNYK**, Ph. D. (pedagogy), professor, rector of Transcarpathian Institute of Arts;
Mykola MUSHINKA, academician of National Academy of Science Ukraine, Ph. D. (philology), professor;
Volodymyr VASILIEV, Ph. D. (cultural studies), professor of I. M. Ulyaniv Chuvash State University;
Mykola YAKOVLYEV, Ph. D. (technical sciences, technical aesthetics), professor, chief scientific secretary of National Academy of Arts and Architecture of Ukraine;
Mykhailo STANKEVYCH, Ph. D. (art history), professor, corresponding member of National Academy of Arts and Architecture of Ukraine;
Fedor SHANDOR, academician of National Academy of Science Ukraine, Ph. D. (philosophy), professor;
Roman YATSIV, Ph. D. (art history), professor, pro-rector of Lviv National Academy of Arts;
Halyna STELMASHCHUK, Ph. D. (art history), professor, Lviv National Academy of Arts;
Mykhaylo TYVODAR, Ph. D. (history), professor, Uzhhorod National University;
Serhiy FEDAKA, Ph. D. (history), professor, Uzhhorod National University;
Ivan VOVKANYCH, Ph. D. (history), professor, Uzhhorod National University;
Mykhaylo PRIYMYCH, Ph. D. (art history), associate professor, Transcarpathian Institute of Arts;
Odarka DOLHOSH, Ph.D. (art history), Transcarpathian Institute of Arts;
Attila KOPRYVA, Ph. D. (art history), associate professor, Transcarpathian Institute of Arts;
Nataliya REBRYK, Ph. D. (philology), pro-rector of Transcarpathian Institute of Arts.

З М І С Т

I. МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО _____ 6	
Небесник І. І. Творчість Василя Свиди в контексті розвитку художньої освіти Закарпаття _____ 6	
Скакандій В. Ю., Ребрик Н. Й. Василь Свида і Юрій Станинець: образно-композиційні паралелі _____ 9	
Ходанич М. П. Філософія родинного щастя у творчій спадщині Василя Свиди _____ 12	
Мушинка М. І. Збірка закарпатоукраїнських прислів'їв Івана Югасевича 1806 року, віднайдена та досліджена Іваном Панькевичем і Миколою Яськом _____ 16	
Сопко О. І. Творча спадщина Івана Югасевича у мистецькому розвитку української рукописної книги середини XVIII – початку XIX століть _____ 22	
Задорожний І. З. Рукописні ірмологіони Івана Югасевича- Склярського – важливе джерело досліджень церковно-співочих традицій Закарпаття XVIII-XIX століть _____ 28	
Мідянка П. М. Півце-учитель, кантор Югасевич: поетичні рефлексії _____ 31	
Приймич М. В. Церковне будівництво історичної Мукачівської єпархії кінця XVIII ст. як відображення культурних орієнтирів та економічного стану церкви _____ 32	
Ребрик Н. Й. Василь Довгович та Олександр Духнович: «Має оплески той, хто добре зіграв...» _____ 36	
Імре-Коляджин Н. О. Вербальна візуалізація образу Агнеш Візер у поезії Василя Довговича _____ 41	
Ходанич М. П. Художньо-стильові особливості портрета в закарпатській дерев'яній пластиці II половини XX ст. – початку XXI ст. _____ 44	
Кополовець Л. О. Образ жінки у творчості А. Ерделі _____ 48	
Бокотей Л. Л. Художній метод одного із яскравих представників «закарпатського трансавангардизму» Ловранта Бокотея _____ 56	
Луценко І. В. Пленерні студії Шимона Голлоші у Тячеві: їх місце і роль у формуванні традицій закарпатського живопису в першій половині XX ст. _____ 60	
Костюк Л. К. Життя та діяльність художника Георгія Косміади в Рівному в 1916-1940-х роках: культурологічний аспект _____ 63	
Петрашик В. Колекціонування в Україні: короткий історичний екскурс _____ 70	
Гуржій І. А., Канівець А. Д. Національний стиль в українському мистецтві кінця XIX – початку XX ст. _____ 74	
Чопенко Н. С., Літвіненко А. І. Кінестетичне сприйняття мистецтва кераміки _____ 77	
Ходанич П. М. Анімалістика як світоглядна ідея у образотворчому мистецтві Закарпаття _____ 80	
II. ДИЗАЙН _____ 84	
Чорнак-Щока В. В. Відновлення скверу Божої матері в Ужгороді _____ 84	
Гуржій І. А., Соловйова А. О. Роль декоративно-художнього панно в дизайні інтер'єру _____ 88	
III. ОБРАЗОТВОРЧЕ ТА ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО _____ 92	
Гуржій І. А., Петрова Я. В. Традиційні керамічні школи центральної та західної України _____ 92	
Приймак Х. П., Художні особливості сокальської кераміки II пол. XIX ст. на прикладі творчості Василя Шостопаляця _____ 94	
Якимова О. О. Образ лицаря у монументальній скульптурі Львова першої третини XX ст. _____ 98	
Стемпіцька Ю. С. Особливості конструкції застібок оправ зі збірки ЛННБУ імені Василя Стефаніка та їх значення при кодикологічному описі рукописів _____ 101	

УДК 783.6 (477.87) "17/18"

ЗАДОРОЖНИЙ І. З.,

доцент кафедри співу, диригування
і музично-теоретичної дисципліни
Мукачівського державного університету,
кандидат мистецтвознавства,
м. Мукачево, Україна

**РУКОПИСНІ ІРМОЛОГІОНИ
ІВАНА ЮГАСЕВИЧА-СКЛЯРСЬКОГО –
ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕНЬ
ЦЕРКОВНО-СПІВОЧИХ ТРАДИЦІЙ
ЗАКАРПАТТЯ XVIII-XIX СТОЛІТЬ**

Задорожний І. З. Рукописні ірмологіони Івана Югасевича-Склярського – важливе джерело досліджень церковно-співочих традицій Закарпаття XVIII-XIX століть. У статті розглядається структура, зміст рукописних ірмологіонів Івана Югасевича-Склярського, відзначається збереження жанрів та напівів ірмолойної традиції. Отримані дані доповнюють наші уявлення про функціонування сакральної монодії в Закарпатті XVIII-XIX століть.

Ключові слова: сакральна монодія, ірмологіон, богослуження, Закарпаття

Задорожний И. З. Рукописные ирмологионы Ивана Югасевича-Склярского – важный источник исследованных церковно-певческих традиций Закарпатья. В статье рассматриваются структура, содержание рукописных ирмологионов Ивана Югасевича-Склярского, отмечается сохранение жанров и напевов ирмолойной традиции. Эти данные дополняют наши представления о функционировании сакральной монодии в Закарпатье XVIII-XIX веков.

Ключевые слова: сакральная монодия, ирмологион, богослужение, Закарпатье.

Zadorozhnyi I. Z. Handwritten heirmologhions by Ivan Yuhasevych-Skliarskyi is an important source of researches of church-singing traditions of Transcarpathia in XVIII-XIX centuries. A structure, maintenance of handwritten heirmologhions by Ivan Yuhasevych-Skliarskyi is examined in the article, maintenance of genres is marked. Finding complement our ideas about functioning of sacral monophony in Transcarpathia in XVIII - XIX centuries.

Keywords: sacral monody, Heirmologion, church-service, Transcarpathia.

© Задорожний І. З., 2015

Постановка проблеми. Активні процеси відродження християнських духовних цінностей, помітні зрушення у вивченні давньої української музики, зокрема її важливої складової – сакральної монодії, та пошуки шляхів гуманізації освіти повинні носити системний характер, опиратися на нові наукові дослідження, враховувати освітній досвід минулих поколінь, регіональні народнописенні і релігійні традиції, які виявляють вікову стійкість і становлять частину духовної культури народу.

Саме найдавнішу і найтривалішу верству музичної культури Закарпаття представляє церковна монодія, яка розвивалася протягом багатьох століть, починаючи з моменту прийняття християнства та його богослужбових форм аж до XX століття, коли були зредаговані та видані збірники Бокшая-Малинича, Хоми, о. С. Папа. Незважаючи на різні соціально-політичні і культурні обставини, церковна монодія складала важливі основи музичного професіоналізму, під її впливом формувалися стильові засади українського музичного мистецтва і загалом ментальність народу.

Одним із найяскравіших підтверджень цього є рукописні і друковані ірмологіони (ірмолої), [2] які представляють важливий джерельний матеріал вивчення церковного монодичного співу України, і практики Мукачівської єпархії XVII-XIX ст. зокрема.

Творцями рукописних ірмологіонів були дяко-учителі, регенти і церковні співці, священники та ченці, представники широкого кола інтелігенції і духовного сану.

У розвитку церковно-пісенної культури Закарпаття кінця XVIII – поч. XIX століть вагоме значення має знаний дяко-учитель, художник-графік Іван Югасевич Склярський (1741-1814), який відзначився широкими освітніми та художньо-мистецькими інтересами, займався літературною діяльністю, вивчав звичаї народу, усну народну творчість. Майстерно володіючи каліграфічним письмом, він створив прекрасні твори книжної графіки: Літургікон (1759), Типікон (1800), Псалтир (1804), Тріодь (1807), Пісенники, Календарі, нотні ірмолої (ірмологіони).

Мета. Збережені рукописні ірмолої І. Югасевича є важливими пам'ятками церковно-пісенних традицій краю. На сьогодні вони дають можливість простежити збереження та особливості змін давніх форм напівів, визначити репертуар жанрів церковного співу, глибше усвідомити їх музично-стилістичні особливості. Зупинимось лише на деяких аспектах зазначеної проблематики.

Виклад основного матеріалу. З другої половини XVI століття в українській монодії простежуються активні процеси синтезу різних культурних традицій (руського ірмолойного співу, трансплантованої новогорецької та балканослов'янської монодії, що сприяло оновленню традиційного ірмолойного репертуару, зумовлювало появу нових варіантів напівів [4: 23]. Ці особливості певною мірою спостерігаємо і в рукописних ірмологіонах, що використовувались в богослужбовій практиці Мукачівської єпархії.

Один з Ірмологіонів Івана Югасевича

Так, у нотолінійних рукописних ірмоляях XVII-XVIII ст., які використовувались на парафіяльних осередках Мукачівської єпархії, збереглася низка вказівок на київський, болгарський, руський, грецький напиви. Наприклад, в ірмолої останньої чверті XVII ст. (за каталогом Ю. Ясіновського № 216) [3], який використовувався на парафіяльних осередках Закарпаття, *Всеношне бденіє* і *Літургія* мають вказівки на київський напів, а *Бог Господь* – на болгарський [3: 201]. Літургія київського напіву, поліелей *Хваліте імя Гоподне* та кондак *Пресвятій Богородиці* – руського напіву, зазначені в рукописному ірмолої кінця XVII – початку XVIII ст. (№ 397, належав жителю с. Шайопалфалва Михайлу Фекете) [3: 270]. У рукописі першої половини XVIII ст. (використовувався у с. Данилово, Тячівський район) *Літургія* та *Бог Господь* мають вказівки на київський напів, але нерідко трапляється паралельно ще й варіант болгарського напіву, наприклад, в ірмолої кінця XVII ст. [3: 271].

Досить часто у записках зазначалася належність кондака Пресвятій Богородиці («Взбранной воеводи») до київського напіву (рукопис № 479), а також до київського і болгарського (рукопис № 289). Поряд з цим, у рукописі позначено належність до болгарського напіву стихир у 5 неділю великого посту *Ніст царство божіе, Воскресни Боже*, канону на *В'їхання, подобних на Господи возвах* [3: 233].

Вказівки на болгарські напиви, зокрема *Воскресни Боже*, знаходимо в рукописних Ірмоляях № 129 [с. 164], № 480 [с. 296], *Бог Господь* № 672 [3: 362], № 807 [3: 406], у збірнику № 219 зустрічається грецький напів *Агіос о Теос* (Святий Боже) [3: 202].

Слід відзначити, що в рукописних ірмологіонах Югасевича та в багатьох збірниках пізнішого походження не подавались вказівки на походження напівів, проте музичний матеріал засвідчує їх поширення у місцевій церковно-співочій практиці. Так, задостойник *О Тебі радується* болгарського, київського, острозького напівів, який виконується в Літургії Василя Великого, отримав значне поширення на загальноукраїнському просторі, а також відомий у різних мелодичних варіантах і на Закарпатті, наприклад, в рукописних ірмоляях Югасевича [1: 47-51].

Саме в ірмоляях Югасевича подається варіант задостойника *О Тебі радується* острозько-волинського напіву. Порівнюючи із зразками з рукописного ірмоля 1634-1650 рр. (№ 29) [3: 114], у рукописах Югасевича мелоритміка зазнає певних змін і скорочення у розспівуванні тексту, та все ж у цьому напіві зберігаються основні особливості музичної лексики – широке мелодичне дихання, злиття фраз у суцільну наспівну течію [5: 87], водночас і збереження структури композиції музично-словесного тексту острозького зразка.

Більшість рукописів І. Югасевича належить до календарно-мінейного структурного типу, де вибрані святкові напиви, переважно ірмоси канонів та окремі стихири, впорядковано за церковним календарем. Календарно-мінейний структурний тип ірмолоїв переважно побутував на Лемківщині, Бойківщині та Закарпатті, у чому чітко простежується орієнтація на потреби дяківської практики. Це добре підтверджується і діяльністю І. Югасевича. Якщо його ранній рукописний ірмолой 1784-1785 років належав до грецького структурного типу, то наступні збірники він створював у відповідності до укладу календарно-мінейного типу.

Так, в ірмолої 1784-1785 року основний розділ складає Октоїх-Ірмолог, де ірмоси розташовані за канонами (арк. 2-256), подібні (арк. 257-268) та стихири на свята: на Різдво Христове, Воздвиження, Покров Пресв. Богородиці, арх. Михаїлу, на Введення Пресв. Богородиці, поліелей *На ріці Вавилонській*, два прокімни у великий піст *Не отирати лица твоєго* та *Дал еси достояніє*, літургія *Преждеосвященна*, задостойник *О тебе радується*, стихири у велику п'ятницю *Тебе одіячагося світом*, св. Духу *Прийдіте людіє*, Преображенню, Успінню пресв. Богородиці, на прокляття єретиків *Іже образу твоєму* (арк. 267 – зв. 281).

У рукописному ірмолої 1809 року, що належить до календарно-мінейного структурного типу, у перших двох коротких розділах подано воскресні ірмоси октоїха та подібні. У центральному розділі – ірмоси та вибрані стихири на свята церковного року, починаючи з неділі перед Різдвом Христовим і включаючи піснеспіви Тріоді. Кількість ірмосів у кожному гласі та відповідні канони свят обох збірників в основному співпадають. Виняток становлять stolпові ірмоси, які не зафіксовані у збірнику 1809 року, відсутні ірмоси канону Гр. Богослову (трьом святителям) у 1 гласі, ап. Андрею у 6 гласі. Водночас в ірмолої 1809 року І. Югасевич подає два канони на Зішестя у 4 і 7 гласах.

Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 200-літтю з дня смерті та 273-літтю з дня народження Івана Югасевича, 18 грудня 2014 року в Закарпатському художньому інституті в Ужгороді

Слід відзначити, що на формування репертуару певною мірою мав вплив і перелік так званих декретальних свят Мукачівської єпархії, затверджених австрійською імператрицею Марією Терезією у період правління єпископа Андрія Бачинського.

Проведений огляд змісту рукописних нотолінійних ірмолоїв XVII-XVIII ст. та рукописів Івана Югасевича-Склярського вказує на досить стабільний репертуар ірмосів канонів свят та пам'яті святих. В ірмологіонах І. Югасевича досить повно представлені піснеспіви Пісної Трійди, наявні два канони Різду Христовому, Богоявленню, Зішестю Св. Духа чи, наприклад, канона Трьом святителям, що не завжди виявляємо в інших рукописних збірниках. Водночас, слід відзначити, що загальна кількість ірмосів у рукописах XVIII ст. поступово зменшувалась.

Однією із особливостей формування жанрів у рукописах І. Югасевича було те, що він обов'язково подавав складні, масштабні композиції, як-от догматики з богородичними (виконуються на Вечірні), перед ірмосами канона Різду Христовому записував піснеспів «Всяческая Денесь радосте», що виконується замість «Молитв ради», стихиру по Євангелії «Слава в вишних Богу». Серед додаткових співів у каноні Різду Христовому після ірмоса 6 пісні подає кондак «Дівая десь», а також після 9 піснє канону світилен «Посѣтил ны естъ свыше Спас наш» та стихиру «Денес Христос въ Вивлеемѣ враждається», що в цілому засвідчує прагнення укладача повніше забезпечити необхідними піснеспівами окремі святкові відправи.

Висновки і перспективи. Таким чином, рукописні ірмологіони І. Югасевича-Склярського представляють важливий джерельний матеріал досліджень особливостей церковно-співочих традицій, добре висвітлюють процес відбору репертуару, збереження та поширення варіантів давніх напівів у богослужбовій практиці Мукачівської єпархії XVIII-XIX століть.

ЛІТЕРАТУРА

1. Задорожний І. Утвердження київської спадщини у церковному співі Закарпаття // *Καλοφονία: Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії*. – Львів: Видавництво УКУ, 2006. – С. 47-51.
2. Ясиновський Ю. Український нотолінійний Ірмолой як тип гимнографічного збірника: зміст, структура // *Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка*. – Том ССХХVI. Праці Музикознавчої комісії. – Львів: НТШ, 1993. – С. 41-56.
3. Ясиновський Ю. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолой 16-18 століть. – Львів: Видавництво отців василіян «Місіонер», 1996.
4. Цалай-Якименко О. Київська школа музики XVII століття. – Київ-Львів-Полтава: НТШ, 2002.
5. Цалай-Якименко О., Ю. Ясиновський. Музичне мистецтво давнього Острога // *Острозька давнина. Дослідження і матеріали*. Ч.1. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>